

Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar

Cengiz BATUK*

Atfı/©: Batuk, Cengiz (2009). Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar, Milet ve Nihal, 6 (1), 27-53.

Özet: Mit terimini çok farklı şekillerde tanımlamak mümkündür. Fakat Dinler tarihi açısından mit kutsala dair öykü ya da anlatıdır. Bu nedenle de Eliade ve Pettazzoni gibi dinler tarihçileri ve Vico, Nietzsche, Tillich ve Ricoeur gibi düşünürlere göre mit gerçektir. Ancak modern dünya açısından mitler, safsata, cehalet, illüzyon ve yanlışlıkla eşdeğerdir. Oysa mitler anlamsız ve faydasız masallar değildir. Onlar gerçek anlattırlar ve ancak şiirsel bir anlatıma sahiptirler. Bu makalede mit, tarih ve gerçeklik sorunu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mit, hakikat, öykü, anlatı, kutsal.

*Mit hakiki bir tarihtir çünkü... kutsal bir tarihtir.¹
“Mit sonsuz sayıda kendine özgü tanımın konusu olan bir kavramdır.”²*

- I -

İki bin yıldan fazla zamandır düşünürlerin yakın ilgilerine mazhar olan³ ve son iki yüzyıldır şöyle ya da böyle gündemde kalmayı başaran “mit” daha çok anlamla başlayan modern bir uydur-

* Yrd. Doç. Dr., OMÜ İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

¹ Raffaele Pettazzoni, “The Truth of Myth”, *Sacred Narrative Reading in the Theory of Myth*, ed. Alan Dundes, Berkeley-California: University of California, 1984, s.102.

² Andrew Von Hendy, *Modern Construction of Myth*, Bloomington: Indiana University Press, 2001, s.xi.

³ J.W. Rogerson, “Slippery Myth”, *Sacred Narrative Reading in the Theory of Myth*, ed. Alan Dundes, Berkeley-California: University of California, 1984, s.63.

ma/icat mı?⁴ Yoksa sembolik dil ve hayalci düşünce hakkındaki modern şüphenin en büyük kazazedesi mi? Zira mit, yanlış, temelsiz, aldatıcı ve sahte fikirle eş anlamlı olarak görülmektedir.⁵ Nitekim Osmanlı'da mitolojiyle ilk karşılaşmalardan birine şahitlik eden Şemseddin Sami, "zavallı insanların" batıl inançları olarak nitelendirir ama yine de bilinmesi, öğrenilmesi mutlaka elzem olan bir konu olarak görür. Ona göre geçmişi ve bugünü anlamak için gerekli olan bir şeydir.⁶

Mit nedir? Ya da nasıl tanımlanabilir? Genel olarak kutsala dair bir öykü ya da dünyanın ve insanın mevcut formuna nasıl geldiğini açıklayan kutsal anlatı olarak tanımlanan mit en önemli dinsel söylemlerden biri olarak karşımızda durmaktadır. Mit (myth) kelimesi köken olarak "söz" ya da "konuşma" anlamlarına gelen Yunanca "muthos/mithos" dan gelmekte olup genel anlamda sözlü olarak nakledilen/anlatılan hikâyelerdir. Öykü anlamına da gelen *mitos* teriminde aşağılayıcı ya da küçük görücü bir ifade yoktur. Platon gibi ilk dönem filozoflarının insanları doğru yoldan saptırdıkları gerekçesiyle karşı çıktıkları bilinmekle birlikte mit kelimesinin daha çok modern kullanımı negatif bir şey olarak görülür.⁷ Gerçeklik dünyasından ayrı hatta ona zıt olan hayal âlemine ait kabul edilir.⁸

⁴ Hendy, *Modern Construction of Myth*, s.12.

⁵ Paul D. Avis, *God and the Creative Imagination: Metaphor, Symbol, and Myth in Religion and Theology*, Florence: Routledge, 1999, s.114; Diskin Clay, "Plato Philomythos", *The Cambridge Companion to Greek Mythology*, ed. Roger D. Woodard, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, s.210.

⁶ Şemseddin Sami, *Esatir*, İstanbul: 1311, s.7 (Yeni baskısı, Ş.Sami, *Esatir: Dünya Mitolojisinden Örnekler*, ed.C.Batuk, İstanbul: İnsan Yayınları, 2004, ss.21-23). Şemseddin Sami, mitoloji yerine neden "esatir"i kullandığını "Doğu dillerinde tarihin bu bölümü hakkında şimdiye kadar bir şey yazılmamış olduğundan, dilimizde özel bir ismi de bulunmamakla birlikte Ayet-i kerimedeki "*esatiru'l evvelin*" tabirinden "*mitolocya*" murad edildiğinden "*mitolocya*" kelimesini Arapça "*esatir*" kelimesiyle tercüme ve muhtelif milletlerin esatirini özet bir şekilde toplama ve yazmayı uygun buldum." şeklinde ifade eder. Dikkat edilecek olursa mitolojiyle bu ilk karşılaşmada Ş.Sami, mitoloji kavramının karşılığı olarak "kıssa"yı tercih etmiyor. Bu anlatıları doğrudan batıl kategorisine yerleştirdiği için onları "geçmişlerin masalları" olarak karşılamayı uygun buluyor.

⁷ Alan Dundes "Introduction", *Sacred Narrative*, s.1.

⁸ Raffaele Pettazzoni, "The Truth of Myth", *Sacred Narrative*, s.92.

Kutsalı anlatmak ya da kutsalı insani terimlerle ifade etmek için kullanılan anlatım yöntemine isim olarak seçilen Yunanca kökenli “mit” kelimesinin yine bizzat Yunanlılar tarafından metafizik ve dinsel alanının dışına taşınması mit terimine negatif yaklaşımın kaynağını oluşturmaktadır. Bu yüzden kimilerine göre dinle ilişkisi en zayıf mitolojilerden birisi olan Yunan mitolojisi aslında tamamen halka dayanan edebi türden başka bir şey değildir.⁹ Oysa Yunanlılar dışındaki toplumlarda sahte ve gerçek öykü ayrımı hiçbir karışıklığa yer bırakmayacak şekilde mevcuttur. Benzer bir ayrımın mit ve mit olmayan öykü bağlamında Yunan mitolojisi için de söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Pierre Grimal’a göre mit, “dünyanın mevcut düzeninden önceki bir düzeni konu alan ve yerel ya da sınırlı bir özelliği (alelâde etiyolojik efsanede olduğu gibi) değil de, eşyanın doğasına ait organik bir yasayı açıklamayı amaçlayan bir anlatı”dır. Bu yüzden de bir Herakles hikâyesi mit/mitos değildir. Çünkü burada topyekûn dünya düzenini ilgilendiren bir durum olmadığı gibi kahramanlık efsanesinden öte bir anlam da içermez. Ona göre efsanelerin içinde tanrısal unsurların mevcut olması ya da tanrılardan söz ediyor olması bizim bu efsaneleri dini mahiyette ve mit olarak kabul etmemizi gerektirmez. Buna karşılık tufan, Deukalion ile Pyrrha’nın yaratılması, Pandora’nın ve Epimetheus’un maceraları mittir.¹⁰

Yunanlılar Miken (Mycenaeen) (yaklaşık olarak MÖ 1600-1100) uygarlığı döneminde çok zengin bir sözlü geleneğe sahiptiler. Homeros ve Hesiodos binlerce yıl anlatılacak olan büyük şiirlerini bu dönemin sonunda oluştururlar. Bu anlamda bilinen en eski mit olarak Homeros’un İlyada ve Odesa destanları (*epics*) kabul edilir. Bu şiirler yazıyla sabitlenmeden önce, çok uzun zaman dilimi içinde çoğunlukla kendiliğinden sözlü olarak kompoze edilmiş şekilde ortaya çıkmıştı. Bu kültürel havza bir şekilde sonraki

⁹ Paul Veyne, *Yunanlılar Mitlerine İnanmışlar mıydı?* çev. Mehmet Alkan, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2003, s.30.

¹⁰ Pierre Grimal, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma*, İstanbul: Sosyal Yayınları, 1997, s.xv.

düşünürleri de etkiler Aristo bile bir eserini *Poetics* “*Mythoi*” olarak adlandırır.¹¹

Grimal’a göre Helenistik dönem boyunca da varlığını devam ettiren ve gelişen mit, herhangi bir ilkel düşünceye tekabül etmek şöyle dursun, felsefi düşüncenin en ziyade gelişip serpildiği dönemlerde bile giderek karmaşıklaşan şekiller altında varlığını devam ettirmeyi başarmıştır.¹² Ancak bu süreçte mitler olması gereken dinsel ve metafizik alanın dışına kaymaya başlamıştır. Bir taraftan mitler dinden arındırılmış diğer taraftan kahramanlık ve masalsı öğelerle doldurulmuştur.¹³ Belki de bunun sonucu olarak Herakles örneğinde olduğu gibi kahramanlık anlatıları mit gibi algılanmıştır.¹⁴ Nitekim literatürde mitten ilk söz eden kişi olarak bilinen Homeros *myth* kelimesini destanı (epic) ifade etmek için kullanırken Herodotus, genellikle inanılmaz, olağanüstü ve aslı esaslı olmayan anlatılar için kullanır.¹⁵

Bilindiği kadarıyla Homeros ve Hesiodos’un Tanrıyla ilgili olarak kullandığı mitsel anlatıları ilk reddeden Xenophanes’tir. Xenophanes’e göre Homeros ve Hesiodos tanrılara, hırsızlık, zina ve birbirlerini kandırma gibi insanlar arasında ne kadar ayıp ve kusur varsa hepsini yüklemişlerdir. Ayrıca ölümlüler, tanrıların doğduklarına, elbise giyip konuştuklarına ve kendileri gibi bedene sahip olduklarını düşünürler. Yine herkesin kendi özelliklerine göre tanrıyı tasvir etmesine karşı çıkarken Etiyopyalıların küt burunlu ve siyah bir tanrı, Trakyalıların parlak mavi gözlü ve kırmızı saçlı bir tanrı tasvir ettiklerini söyler. Şayet atlar, sığırlar ya da aslanların elleri olsaydı ve de tıpkı insanlar gibi elleriyle resim yapıyor olsalardı tanrılarını, atlar at gibi, sığırlar sığır gibi çizerdilerdi diyerek insan suretinde yapılan tanrı tasvirlerini hicveder. Kısaca,

¹¹ Hendy, *Modern Construction of Myth*, s.22; Gregory Nagy, “Homer and Greek Myth”, *The Cambridge Companion to Greek Mythology*, ed. Roger D. Woodard, Cambridge: Cambridge University Press, 2007, ss.52-54.

¹² Grimal, *Mitoloji Sözlüğü*, s.xv.

¹³ Mircea Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, çev. Sema Rifat, İstanbul: Simavi Yayınları, 1993, s.9.

¹⁴ Grimal, *Mitoloji Sözlüğü*, s.xv.

¹⁵ Clay, “Plato Philomythos”, s.210; Kathryn A. Morgan, *Myth and Philosophy From the Presocratics to Plato*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, ss.17-18.

Xenophanes, antropomorfizme yani tanrıların insan şeklinde tasvir edilmesine karşı çıkar ve daha çok –insani anlamda- fiziksel aktivitede bulunmayan, bedensel değil tinsel bir varlığı olan ancak düşünce gücüyle her şeyi kontrol altında tutan bir tek tanrıya inanır.¹⁶ Eliade, Xenophanes’in bu eleştirilerinin tanrıların Homeros ve Hesiodos’un anlattığı biçimdeki eylemlerine yönelik olduğunu söyler ve ekler: “Xenophanes’in Polinezya kozmogoni miti ya da Rig Veda’daki bir Veda miti konusunda ne düşünürdü sorusunu sormak gerekiyor.” Ancak “bunu kim bilebilir?” diyerek cevabı da kendisi verir.¹⁷

Xenophanes’le başlayan mit eleştirisi zamanla Logos’un karşısında olduğu kadar tarihle de ters düşmesine ve tamamen “gerçek olarak varolmayan” her şeyi belirtmeye başlamıştır.¹⁸ Xenophanes’in dışında Sokrates’in de şairlere ve geleneksel öykü anlatıcılarına cahil yalancılar diyerek karşı çıktığı bilinmektedir.¹⁹ Yine Platon, mitlerde tanrıların ahlaksız eylemlerin icracıları olarak gösterilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirir ve Homeros’un mitlerini ahlaki gerekçelerle reddeder.²⁰

Yunan dünyasında mitler karşısındaki kuşkucu tavır kadar uzlaşmacı ve mitleri alegorik ya da metaforik olarak açıklamaya çalışan anlayışlar olduğu görülüyor. Paul Veyne’ye göre mitoloji karşısında oldukça kuşkucu davranan Aristoteles ve Polybios, konformizm ya da siyasi hesaplar nedeniyle Theseus’un veya rüzgar kralı Aiolos’un tarihsel gerçekliğine inanmışlar ve mitleri red-

¹⁶ Monoteizme yakın bir anlayış ortaya koyan Xenophanes’in monoteist olup olmadığı araştırmacılar arasında tartışmalı bir konudur. Kimi araştırmacılara göre de panteisttir. Bk. C.C.W. Taylor, *Routledge History of Philosophy Volume I, From the Beginning to Plato*, London & New York: Routledge, 2005, ss.2,61,63-65; Morgan, *Myth and Philosophy*, ss.50-52; Karl Vorlander, *Felsefe Tarihi*, çev. Yüksel Kanar, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004, s.51.

¹⁷ Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s.140. Eliade’nin buradaki kastı Vadalarındaki mitlerde ya da Polinezya mitlerinde antropomorfik öğelerin bulunmadığı değil, o mitlerin Yunan mitolojisinde olduğundan daha fazla kutsal olarak kabul edilmeleri ve daha fazla dinsel öğeler taşımasıyla ilgilidir.

¹⁸ Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s.9.

¹⁹ Hendy, *Modern Construction of Myth*, s.1.

²⁰ Robert A. Segal, *Myth A Very Short Introduction*, Oxford-New York: Oxford University Press, 2004, s.11.

detmek için çaba göstermemişler sadece onları düzeltmeye çalışmışlardır. Onların çabalarının arkasındaki neden mitlerin geçirdiği dönüşüm sonrasında halkın onlara artık eskisi kadar güven duymamasıdır. Veyne, “ O halde, mitlerin tamamını neden reddetmediler?” sorusunu sorar. Onlar, sonradan farklı dönemlerde dini/düşünceyi ya da felsefeyi mitolojiden arındırma çabası içine giren pek çok düşünürü de zor durumda bırakan bir vakıayla karşılaşırlar. Mite bağlılık ve onu gerçek kabul etme karşısında en gevşek tutumu sergileyen Yunanlılar bile mitlerin baştan aşağı yalan olabileceğine hiçbir zaman inanmazlar: “Mitin antik dönemdeki sorunsalı, ..., doğası gereği açıklanamayan iki dogma ile sınırlıdır: hiçbir şey başlangıcı itibariyle veya baştan sona yalan olamaz, çünkü bilgi yalnızca bir aynadır ve yansıttığı şeylerle öylesine iç içe geçer ki aracıyı mesajdan ayıramazsınız.”²¹

- II -

Genel olarak ilk çağ filozoflarının mit yorum ve eleştirilerini şu şekilde ifade edebiliriz:²²

- *Mitlerin derlenmesi ve yazıya aktarılma sürecine ilişkin itirazlar.* Mitler dini pratiklerle ve dini literatürün bir parçası olarak kabul edilir. Hesiodos Theogonia’sında ve Homeros destanında geleneğe ve onun aktarımına inandıklarını göstermelerine rağmen mitleri şiirsel dile aktarırken daha serbest ve özgür davranmışlardır. Dolayısıyla aslında eleştiri mitlerden ziyade mitleri derleyenler (mythographers) üzerine ve onların mitleri profanlaştırdıkları konusuna yoğunlaşır.
- *Çeşitli şekillerde görülen felsefi eleştiriler.* Xenophanes gibi bir kısım filozoflar geleneksel mitleri bütünüyle reddederler. Örneğin Heraklitos, Parmenides ve Platon şiirsel öykülerin sunum ve içeriğine zıt olarak kendi entelektüel dünyalarını inşa ederler. Lakin onların eleştirdiği mit, evrensel bir anlatım tarzından çok şairlerin dünyalarından ibaret olan mitlerin dünyasıdır. Şairlerin ya da diğer bir ifadeyle mit derleyecilerinin dünyanın hakikatini kavrayabilecek entelektüel yeterliliğe sahip olmadıklarına inanan filozoflar, şairleri teh-

²¹ Veyne, *Yunanlılar Mitlerine İnanmışlar mıydı?* s.79.

²² Bu tasnif için bk. Lauri Honko, “The Problem of Defining of Myth” *Sacred Narrative, Reading in the Theory of Myth*, Alan Dundes (ed.), University of California Press, California, 1984, s.44-46.

- likeli ya da sakıncalı mitsel malzemeyi kritik etmeden kullanan farklı bir dünyanın, irrasyonel bir dünyanın sakinleri olarak görmüşlerdir.²³ Bu yüzden filozofların mite bütünüyle karşı çıktıklarını söylemek zor olduğu gibi onların aynı zamanda zaman zaman mitsel anlatım tarzını kullandıkları söylenebilir.
- *Mitlerin İlkel Bilim ya da Bilim Öncesi Düşünceyi yansıttığı yorumu* yapıldı. Günümüzde de mite karşı koyanların önemli bir enstrümanı, mitlerin bilimsel bir geçerliliğin olmadığı düşüncesidir. Buna göre mitler bilimin aksine tanrıların kontrolü altında olan bir dünyadan söz etmektedir. Ancak son zamanlarda mitin bilimsel geçerliliğini sorgulamak yerine mitin bilimle uygunluğu tartışılmaya başlandı ve mitlerde arkaik insanın bilimsel düşüncesinin izleri arandı.²⁴
 - *Doğal fenomenler üzerine temellendirilen Alegorik yorum*: Buna göre Apollon ateş, Poseidon su, Artemis ay ve Hera da atmosfer olarak açıklandı. Örneğin Tanrı'nın baş, el, ayak vb. uzuvlarının bulunmadığını onun ağza alınmayan "kutsal akıl" olduğunu ve bütün kozmosta son derece hızlı düşünce gücüyle hareket ettiğine inanan Empedokles, dört unsuru yani toprak, hava, su ve ateş'i zaman zaman mitolojik kişiliklere büründürür. Bu dört unsur Zeus, Hera, Aidoneus ve Nestis olarak ifade edilir.²⁵
 - *Ruhsal Nitelikler üzerine yapılan Alegorik yorumlar* buna göre Athena bilge bir hâkim; Ares sınırsızlık, sebepsizlik; Afrodit arzu ve Hermes entelektüel sezgidir (örneğin Anaxagoras, Athena'yı sanat, Lethe'yi unutkanlık ve Zeus'u akıl olarak yorumlar.).
 - *Etimolojik yorumlar*: Aynı zamanda mitlerin "anlam oluşturan" olduğu yorumu oluşturulmaya çalışıldı. Düşünüldü ki, tanrıların gizemleri onların isimlerinde ve lakaplarında gizlidir. Platon gezegenlerin düzenli hareketlerini izlemek suretiyle insanların tanrı düşüncesini oluşturduğunu iddia etti. Stoistik Kleantes, Apollo için iki alternatif etimoloji öne sürdü: "yıkma, harap etmek" ve "dağıtmak, defetmek".
 - *Tarihsel (mukayeseli ve türevsel) yorum* Herodotus'a atfedilir. Mitler ve tanrılar Yunan mitolojisine diğer kültürlerden geçmiştir. Örneğin sonradan Poseidon diye adlandırılan tanrı bir Libyalı tanrıyken, Zeus bir Mısır tanrısı olan Ammon'dur. Yine Mısır tanrılarında olan Neith'den Athena ve Horus'tan da Apollo türetilmiştir.
 - *Euhemeristik (tanrıların ve mitlerin büyük kişilerin tanrılaştırılmasından ortaya çıktığını savunan teori) yorum*. Bu yorumla mitlerin tarihsel kökenleri olduğu bir anlamda tanrıların tarihte yaşamış olan önemli insanların biyografilerinden geliştirildiğini açıklamaya çalışır. Yunan

²³ Morgan, *Myth and Philosophy*, s.3.

²⁴ Segal, *Myth A Very Short Introduction*, ss.11-13.

²⁵ Morgan, *Myth and Philosophy*, ss.60-61.

mitolojisinin içinde kahraman anlatılarının önemli bir yer tuttuğu da bir vakiadır.

- *“Sosyolojik” yorum ya da rahiplerin, hakimlerin, kural koyucuların hilesi:* Sofist Critias gibileri tanrıların sosyal düzen tarafından icat edildiğini öne sürerler. Epicurus insanın kötülük düşüncesinin mitlerin kaynağı olduğunu; Polybius, ataların bilinmeyen korkusundan emin olmak için tanrıları ürettiklerini iddia eder. Yine Sokrates ve Platon, mitlerin içeriğini şairlerin fantezilerine bağlarlar.
- *Psikolojik yorumlar* önceki eğilimlerde fark edilebilir. Epicurus tarafından inancın ve ibadetin kaynağı olarak korku öngörülür. Tanrılara ibadet etmek, iyi ürün, başarılı av vb. demektir. Bu yoruma göre ekmek Demeter’le (Yeryüzünün annesi, ürünlerin koruyucusu); bilgelik Dionysos’la; ateş de Hephaistos’la ilişkilendirilir.

Modern zamanlarda geliştirilen ve bir kısmı antik Yunandaki yorum ve teorilerle paralellikler taşıyan mit teorileri ise şöyle sıralanabilir:²⁶

- *Bilişsel (cognitive) kategorilerin kaynağı olarak Mit:* Mit, anlaşıl-maz/esrarengiz fenomenler için bir yorum olarak görüldü. Zihin farklı fenomenlerle ilişkiyi tesis edebilmek için evrenin belirli yönle-rini kavramsallaştırmaya ihtiyaç duyar.
- *Sembolik yorumların bir formu olarak Mit:* Bu teoriye göre mit, şiir ve müzik gibi diğer yaratıcı aktivitelerle birlikte değerlendirilmektedir. Buna göre mitlerin tıpkı müzik parçalarının nota, makam ve kuralları gibi kendi yasa, kural ve formları vardır ve dünyanın insan zih-nindeki sembolik yansıması olarak görülebilirler.
- *Bilinçaltının bir izdüşümü olarak Mit:* Mit bilinçaltının ürünleridir. Bütün insanlar tarafından paylaşılan bilinçaltının ortak bir bölgesinin ürünüdürler. Bir anlamda mitler kolektif bilinçaltının ürünüdürler. Jung ve Freud’un yorumları bu doğrultudadır. Freud’a göre mitler “gündüz düşleri”dirler. Rüya bilincin uykuda olduğu anda bilinçal-tının açığa çıkmasıysa mitler de uyanırken bilinçaltının açığa çıkma-sıdır.
- *İnsanın hayata adaptasyonunda entegrasyonu sağlayan bir faktör olarak Mit:* buna göre mitlerin kendine özgü bir dünya görüşü vardır ve in-sanlara bunu takdim eder ve insanların bu sayede hayata tutunmalarını sağlar.
- *Davranış kalıbı olarak Mit:* bu teoriye göre mitler insanlara rol model anlamında davranış örnekleri sunarlar.
- *Sosyal yapının meşrulaşması olarak Mit:* Hind dinlerinde olduğu gibi mitler sosyal yapının devamlılığını sağlamada çok önemli işlev gö-

- rürler. Bu nedenle mitlerin geleneksel dokunun kabullenilmesini sağlayan bir aracı olduğu düşünülür.
- *Sosyal ilgilerin belirleyicisi olarak Mit:* buna göre mitler rastgele oluşmuş öykü koleksiyonu olarak kabul edilmezler. Tam tersine bir kültürdeki sosyal ilgilerle mitsel temalar arasında bir ilişki söz konudur.
 - *Kültürel ve sosyal yapının aynası olarak Mit:* Bu teoriye göre mitler kültüre ve topluma karşı ayna vazifesi görürler. Mitler bize içinden çıktığı kültür ve toplumun resmini sunmanın ötesinde bir şey yapmaz.
 - *Tarihsel durumun bir sonucu olarak Mit:* Mit, belli bir tarihsel durumun ya da olayın öykü diliyle aktarımıdır. Bu yüzden mitlerin kurgusu içinde yer alan olayların tarihsel kökenleri araştırılmalı ve onlar yeni tarihsel gelişmeler ışığında yeniden düzenlenmelidir.
 - *Dini iletişim olarak Mit:* Mitler, tanrı ya da tanrısal bir kaynaktan insanlara gönderilen bir mesaj olarak düşünülür. Mitler göndericiden alıcıya farklı araçlar vasıtasıyla iletilen bir bilgi olarak görülür.
 - *Dini bir kategori olarak Mit:* dinsel anlatı metinleri olarak kabul edildiler. Bu metinler vasıtasıyla dinin sosyal ya da hukuki normları aktarılır.
 - *Yapı için araç olarak Mit:* Buna göre mitler yapılarıdır ve dil ve paradigmatik açıdan tahlil edilirler. Örneğin Georges Dumézil ve C. Lévi-Strauss'a göre mitler bir bütün olarak ele alınması gereken yapılarıdır.

- III -

Bir anlatı olarak mit hikaye ya da şiirsel anlatım tarzları arasında nerede durmaktadır? Zira bu durduğu yer mitin hakikati ve gerçekliği sorunuyla doğrudan ilişkilidir. Gerek Yunanlılarda gerekse diğer toplumlarda mitolojik anlatı sınıfında kabul edilebilecek farklı anlatılar mevcuttur ve bunların tamamına mite verilen değer verilmez. Bu bağlamda genel olarak üçlü bir tasnif yapılır: mit (myth), efsane/destan (legend/saga) ve halk masalları (folktales).

Bu tür anlatımların içinde halk masalları/hikayeleri (folktales) olarak adlandırılan tür önemli bir yer tutar. Her toplumda oldukça yaygın olan ve kurgu (fiction) olarak kabul edilen bir anlatı türüdür. Anlatılan öykü, olmuş ya da olmamış olabilir. Fazla ciddiye alınmadıkları gibi dogma ya da tarih olarak da kabul edilmezler. Eğlence teması olmakla birlikte salt eğlence olsun diye anlatılmaz-

lar. Daha çok eğitimsel fonksiyonları vardır ve ahlaki bir takım davranışları yerleştirme hedefi güderler. Masalların belli bir zamanı ve belli bir yeri yoktur yani zamansız ve yersizdirler. “Bir varmış bir yokmuş...”la başlar “evvel zaman içinde...” diye devam eder. Masalların içinde de periler, cinler, tanrısal varlıklar ya da dinsel bir takım temalar yer alabilir. Dini anlamda varlığına inanılan cin ya da benzeri varlıkların masalların içinde yer alması onların doğru olduğuna inanılması için yeterli bir sebep değildir. Sadece kurgunun üzerinde oturduğu ahlaki ilke doğru kabul edilir. Halk masallarının çeşitli türlerinden söz edilebilir: insan masalları, hayvan masalları, hilekâr masalları, uzun masallar, dilemma masalları, formulistik masallar, ahlak masalları ya da fabllar.²⁷

Efsaneler (legends) ve destanlar (saga) da mitler gibi anlatanlar ve dinleyiciler tarafından gerçek olarak kabul edilen anlatımlardır. Mitlerden farklı olarak bugünkü mevcut dünyaya/zamana daha yakın bir zaman diliminde konumlandırılırlar. Efsaneler mitlerin aksine genellikle kutsaldan ziyade sekülerdirler ve ana temaları insani karakter taşır. Genellikle göçlerden, savaşlardan, zaferlerden, geçmiş kahramanların, kralların, yöneticilerin ve komutanların eylemlerinden, hanedanların yönetim silsileleriyle başarılarından söz eder. Bu tarz genellikle yazılı tarihin sözlü tamamlayıcılarıdır. Zaman zaman mitsel temaları kullanan bu tarz içinde masallara özgü hayaletler, gömülü hazineler, periler, cinler vb. öğeleri de görmek mümkündür.²⁸

Yunan mitolojisinin efsane ve destanlarla içice geçmiş bir yapısı olduğunu söylemiştik. P. Grimal “kahramanlık sikli” denilen, birliğini sadece baş kahramanının aynı olmasından alan bir dizi hikayeden oluşan tarzın aslında mit olmadığını söyler. Herakles, İason ve Theseus’un maceraları birer “kahramanlık sikli”dir. Bu maceralarda dünyanın düzeniyle ilgili bir yön bulunmadığı gibi yapılan işlerin kozmik bir boyutu da bulunmamaktadır. Tapınak-

²⁷ William Bascom, “The forms of Folklore: Prose Narratives”, *Sacred Narrative, Reading in the Theory of Myth*, Alan Dundes (ed.), University of California Press, California, 1984, s.8.

²⁸ Bascom, “The forms of Folklore: Prose Narratives”, s.10.

lara özel tekil efsanelerin birleşiminden oluşan bir diğer tür efsane ya da anlatı tarzı da “geste”dir. “Kahramanlık sikli”, aynı konuyu aşağı yukarı aynı kişilerle anlatan bir tarz iken, “geste”de aynı kahramanın yaptığı işleri anlatan bir tarzıdır. Bir diğeri de daha çok tanrılar ya da tanrıçalar üzerinden insani entrikaların anlatıldığı hikaye (story) adı verilen efsane tarzıdır. Bu hikayelerin kahramanları çoğunlukla tanrılardır.²⁹ İnsanların zaaflarının, ihanetlerinin, hile ve entrikalarının anlatıldığı ve Grimal’ın mit olmadığını söylediği bu tarz aslında Xenophanes’den itibaren mit olarak en fazla eleştirilen tarzıdır.

Folklorun ya da diğer bir ifadeyle halk anlatılarının formları olarak mit, masal ve efsaneyi değerlendiren W. Bascom, bu bağlamda yaptığı mit mukayesesinde mitlerin uzak geçmişte olduğuna inanılan ve tamamıyla hakikat olduğu kabul edilen, halk tarafından anlatılan nesirsel anlatımlar olduğunu söyler. Diğer anlatım tarzlarından farklı bir şekilde iman olarak kabul edilir ve onlara inanılması gerektiği düşünülür. Ona göre mitler, bir otorite oluştururlar ve cehaletin, inançsızlığın ya da şüphenin karşısına dikilirler. Bu yüzden de genellikle kutsaldırlar ve çoğunlukla teoloji ve ritüelle birlikte anılırlar. Mitlerin, masal ya da efsanede olduğu gibi ana karakterleri çoğunlukla insanlar değildirler ama yine de hatırı sayılır düzeyde insan davranışlarına yer verilir. Masal ve efsaneyle benzeşen bir yönü ise karakterlerinin hayvanlar, şeytanlar, tanrılar ya da kültürel kahramanlar olmasıdır. Yalnız konu olarak onlardan ayrılarak dünyanın, insanın, ölümün orijininin ve nasıl ortaya çıktığından hayvanların karakterlerinden ve coğrafi özellikler ile doğa fenomenlerinden söz ederler.³⁰

Benzer anlatım tarzlarına insanların yaklaşımları farklı kültürlerde de benzer özellikler göstermektedir. Örneğin Trobriyand Adalarının yerli halkının anlatıları üzerine incelemeler yapan Malinowski bu yerli halkın, *kukwannebu*, *libwogwo* ve *liliu* adını verdikleri kendi içlerinde farklı gruplandırmaları da olan üç grup

²⁹ Grimal, *Mitoloji Sözlüğü*, ss.xv-xvii.

³⁰ Bascom, “The forms of Folklore: Prose Narratives”, s.9; Bronislaw Malinowski, *İlkel Toplum*, çev. Hüseyin Portakal, Ankara: Öteki Yayınevi, 1998, ss.110-112.

masal/anlatı türüne sahip olduklarını söyler. *Kukwannebu*, tipik halk masalları iken *libwogwo*, olayın kahramanları ya da şahitleri tarafından anlatılan tarihsel anlatıları; tanıkları bulunmayan eski destansı olayların anlatıldığı efsaneler ve ağızdan ağza geçen masalları kapsamaktadır. *Liliu* yani kutsal masal ise mite karşılık gelmektedir. Birinci gruptakiler çoğunlukla dinleyenleri eğlendirmek için anlatılırken ikinci gruptakiler hem doğası gereği daha ciddidirler hem de belli bir toplumsal tutkuyu doyurmayı amaçlamaktadır. Üçüncü gruptakiler yani kutsal masallar (*liliu*), sadece gerçek kabul edilmiyorlar aynı zamanda saygın ve kutsal kabul ediliyorlar ve kültürel açıdan önemli bir rol oynuyorlar.³¹

Kızılderililerin de iki farklı anlatı türüne sahip oldukları ve bunlar arasındaki ayrımın kendi kafalarında oldukça net olduğu görülmektedir. İlk grup öyküler henüz mevcut formuna kavuşmamış dünyadaki bir zamanda olmuş olayla ilgilidir. Bu zamanda insan yeteneklerine tam manasıyla kavuşmuş değildir. İkinci gruptakiler günümüz anlatılarını içerir. İlk gruptakiler mitler olarak kabul edilirken ikinci gruptakiler tarih olarak kabul edilir.³²

Yerli halklardan olan Pawneeler’de öykülerini “gerçek öyküler” ve “yalan(cı) öyküler” olarak birbirlerinden ayırırlar. Gerçek öyküler arasında en başı dünyanın kökeniyle ilgili olanlar alır. Öykülerin kahramanları tanrısal, doğaüstü, göklerle ya da yıldızlarla ilgili varlıklardır. Yalan(cı) öyküler Kuzey Amerika kurdu Coyote’nin serüven ve maceralarını anlatır. “Gerçek” öyküler de kutsal ve doğaüstü bir içerik varken “yalan(cı) öykülerde tam tersine dindışı bir içerik söz konusudur.³³ Bir anlamda kutsal ve seküler ayrımı söz konusudur ve kutsal olan hakiki kabul edilirken diğeri bir gerçeklik değeri taşımaz.

Benzer ayrımın Cherokeeeler’in arasında da olduğu görülmektedir. Her masalsı ya da efsanevi özellikler taşıyan anlatıyı gerçek

³¹ Malinowski, *İlkel Toplum*, ss.104-110; Hendy, *The Modern Construction of Myth*, ss.209-210; Erich Csapo, *Theories of Mythology*, Malden, MA: Blackwell Publishing, 2005, ss.3-5.

³² Bascom, “The forms of Folklore: Prose Narratives” s.14.

³³ Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s.15.

kabul etmedikleri bilinmektedir. Onlar da kozmogoni, yıldızların yaratılışı, ölümün kökeni gibi anlatıları kutsal mitler olarak kabul ederken, hayvanlar ya da doğa gibi şeylerle ilgili olan anlatıları kutsallık niteliği taşımayan öyküler olarak nitelendirirler. Bunun ötesinde mitler pek çok kabilede öylesine kutsal kabul edilir ki, kadınların ya da çocukların yani dine kabul töreninden geçmemiş olanların önünde okunmaz. Diğer öyküler gibi herkesin bildiği ya da anlattığı/anlatabildiği öyküler değildir. Sadece yaşlılar, büyüücüler ya da rahipler gibi belirli kişiler tarafından bilinir ve okunurlar. Okunma eylemi de herhangi bir zamandan ziyade bayram, kutlama ya da bir ritüelle birlikte özel bir zaman diliminde okunur. Okuma genellikle ezberden ve yüksek sesli olarak gerçekleştirilir.³⁴

Bu örnekleri artırmak pekala mümkün. Malenezya takım adalarındaki yerli halklar ve benzeri yerli halklar üzerinde yapılan araştırmalar göstermiştir ki tüm bu toplumlarda kutsalın bir ifadesi olarak bir takım öyküler bulunmaktadır. Bu öykülerle dünyanın varoluşu, insanın varoluşu, insan ve tanrı/tanrılar arasındaki ilişki ve denge, dünyanın sonu, öte dünya, öte dünyada olacak olanlar vb dine dair, kutsala dair bütün tasavvurlar, insani terimlerle ve insanların algı düzeyine uygun olarak sembolizmin, alegorizmin ve metaforik anlatımın bütün tekniklerini kullanarak anlatılır. Bazen bir fasulye, bazen bir mısır tanesi bazen bir veli zat, bazen tanrı ya da tanrının oğlu insanlara hakikati anlatır. Mitolojilerde bazen tanrılar insan bedenine inkarne olup yeryüzüne iner ve insanlara yardımcı olurlar ya da bazen azabı getirirler. Xenophanes'ten itibaren kutsala dair bir konuşma dili olarak mitsel söylemin kullanılması daima eleştirilegelmiştir. Bir anlamda yüce ve ulvi olan sufiye ait olan terim ve eylemlerle anlatılmaktadır. Bütün bu eleştiriler haklılık payı taşımakla birlikte mitlerin yaygınlığı ve onlara yüklenen anlamlar, öyle kolayca bir kenara atılacak ya da atılabilecek bir şey olmadığını göstermektedir.

³⁴ Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s.15.

Mitin, aylak bir insanın kendi fantezilerini başıboş bırakarak düşlediği bir rapsodiden çok, ağırlığı iyice duyulan ve son derece önemli kültürel bir güç olduğunu düşünen Malinowski, Alman Doğa-Mitoloji Ekolünün mitin kültürel işlevini dikkate almadan halk masalı, efsane “saga”, kutsal efsane ya da miti aynı kategoride değerlendirdiği için eleştirir. Oysa bunlar son derece kolay ayırt edilebilir türlerdir.³⁵ Zira mit, vahşi/ilkel bir topluluk içinde var olduğu biçimiyle yalnızca anlatılan bir öykü değil yaşanan bir gerçekliktir. Bu toplumlarda mitin altında yatan olayların uzak geçmişte ortaya çıktığına, dünyanın ve insanın yazgısı üzerinde etkisinin sürdürüğüne inanılır. İnanmış Hristiyanlar için yaratılış, ilk günah ve İsa’nın çarmıhta kurban edilmesiyle günahların ödenmesi neyse, ilkel insanlar içinde mit odur.³⁶

- IV -

Paul Veyne’ye göre mitin *logos* ile düzeltilmesi aklın bir zaferi olmak şöyle dursun, saçmalığıyla şaşkınlık veren eski bir projedir³⁷ ve Eliade’ye göre bu proje sonuçsuz kalmıştır. Zira, “mit, tarihin keşfedilmesiyle ya da başka bir anlatımla Yahudi-Hristiyan dünyasında tarih bilincinin uyanmasıyla ve bunun Hegel ve ardıllarında gelişmesiyle, insanın varoluşu ile temsil edilen Dünya’da, bu yeni var olma biçiminin tam olarak özümlemesiyle, aşılabilmiş” ve *logos* karşısında bir anlamda kaybetmiştir. Ancak bu görünen duruma rağmen Eliade, mitsel düşüncenin yıkıldığını söylemekte kararsız kaldığını ifade eder. Mitsel düşünce bir şekilde varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Eliade’ye göre en ilginç olan nokta ise tarih ve tarihsel gerçeklik karşısında gerilemesi gereken mit, varlığını özellikle tarih yazımında korumaya devam ediyor olmasıdır.³⁸ Oysa aydınlanma sonrası yeni değerler üzerinde yükselen çağdaş

³⁵ Malinowski, *İlkel Toplum*, s.99.

³⁶ Bronislaw Malinowski, *Büyük, Bilim ve Din*, çev. Saadet Özkal, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000, s.98; Malinowski, *İlkel Toplum*, ss.102-103.

³⁷ Veyne, *Yunanlılar Mitlerine İnanmışlar mıydı?*, s.12.

³⁸ Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s.107.

Batı insanı, aklını kullanarak tutkularından, bilinçaltından, tarih ve geleneklerinden kurtulup özgürleşmesi düşü, ondokuzuncu yüzyıl sosyal bilim düşüncesinin en derin teması olmuştur. Bu anlayış doğrultusunda ilerlemeci tarih anlayışı geliştirildi ve pozitivist düşüncenin karşısındaki her şey ilkel ve geri kalmış ilan edilerek mahkum edildi. Ancak on dokuzuncu yüzyılın armağanı olan ilerlemeci tarih anlayışı yirminci yüzyılda tuzla buz olacaktı: “*Comte*’un insanın kaçınılmaz başarısı olarak gördüğü pozitif akıl, *Weber*’e bir demir kafes gibi görünecektir.”³⁹

Aslında mitin aydınlanmaya ve pozitivistliğe derinden ve sessiz karşı koyuşu daha erken tarihlerde Giambattista Vico’yla başlar. Vico, *Yeni Bilim*, adlı çıkış açan çalışmasıyla mitsel düşüncenin ya da ilkel ve geri kalmış kabul edilen toplulukların düşünme tarzının bilimsel olmadığı tezine karşı çıkar. Ona göre bu insanların da belli düşünme tarzı ve kendilerine özgü bilimsel yöntemleri vardır. Kesinlikle modern insanın bilimsel yaklaşımıyla aynı noktada buluşmuyorlardı. Ancak bu onların da bir takım bilgilere sahip olmadıkları anlamına gelmiyordu. Vico’ya göre modern çağın insanları antik dönemdekilerin bilmediği, cahili olduğu pek çok şeyi keşfetmiştir. Lakin diğer taraftan antikler de hâlâ modern insanın bilemediği birçok şeyin bilgisine sahiptir.⁴⁰ İlk bilim mitolojidir ve tarihte şiirle başlamıştır. Zira ilk insan şiirsel bir dille konuşmaktadır. Vico, şiir ve mitoloji arasında da bir bağlantı kurar. Homeros örneğinde olduğu gibi şiir yoluyla insani eylemler kayda geçirilir. İlk kayda geçen şiirsel anlatılar dinsel temaya sahiptir. Yunanlıların ilk efsaneleri (sages) teolojik şiirlerdi ancak sonradan kahraman şiirleri bunların arasına girdi.⁴¹ Diğer taraftan Vico, Homeros’a Yunan mitolojisini dinsel temalardan arındırdı şeklindeki ithama karşın fazlaca değer verir. Ona göre insan aşama aş-

³⁹ Paul Rabinow ve William Sullivan, “Yorumcu Eğilim: Bir Yaklaşımın Doğuşu”, *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, ed. P.Rabinow ve W.Sullivan, çev. Taha Parla, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1990, s.1.

⁴⁰ Giambattista Vico, *On the Study Methods of Our Time*, tr. Elio Gianturco, Ithaca and London: Cornell University Press, 1990, s.4.

⁴¹ Giambattista Vico, *The New Science*, trans. T. G. Bergin – M. H. Fisch, Ithaca and London: Cornell University Press, 1984, s.73, Prg.199.

ma sosyalleşmiştir ve bu aşamaları mitlerin ya da onun tabiriyle *fablların* geçirdiği değişimle açıklar. Vico'ya göre insanın değişim ve dönüşümüne tanıklık eden şairlerin üç çağı vardır: İlki teolojik şairlerin çağıdır. Bu çağda şairler mitleri/fablleri doğru ve yalın olarak yani ilk halleriyle, bozulmamış saf halleriyle aktarmışlardır. İkinci çağ, kahramansal şairlerin çağıdır ve bunlar fablleri değiştirip bozmuşlardır. Üçüncü çağ ise Homeros'un çağıdır ki bu çağda şairler fablleri bozulmuş ve değişmiş halleriyle almışlardır.⁴² Fabller bozulma sürecine girdiğinde Yunan halkı önem verdikleri dinlerini korumak adına kendi adetlerini tanrılara atfettiler. Öyle ki, fabllere uygunsuz, çirkin ve müstehcen anlamlar verdiler. Böylelikle mitler ilk manalarından uzaklaştırılarak antro-pomorfik bir yapıya büründürülmüş, din korunmaya çalışılırken aksine önemsiz hale getirilmiştir. Nitekim Jove (gök tanrı), bir kartal tarafından uçurulan bir tanrı haline getirilirken Neptün ve Kibele bir aslana bindirilmiştir. Homeros ise ona göre zaten bozulmuş olan bu geleceği almıştır. Çünkü yaptığı olağanüstü işe rağmen o felsefi ve esoterik hikmete (wisdom) sahip biri değildir. Oysa ilk çağda fabller, *mithos* kelimesinin asıl anlamında olduğu gibi gerçek anlatılar olarak kabul edilmişler ve Yunanlılar bizzat kendileri "gerçek anlatı" olarak tanımlamışlardır.⁴³

Eliade'de de Homeros'un bir teolog ya da gerçek bir mit yazarı olmadığını düşünür. Homeros'un Yunan dini ve mitolojisini bütün olarak sunmak gibi bir derdi olmadığını söyleyen Eliade, Homeros'un Platon'un iddia ettiği gibi bütün Yunanlıları eğittiğini kabul etmekle birlikte onun asker ve feodal aristokrasinin üyelerinden oluşan çok özel bir topluluğa hitap ettiğini belirtir. Bu okur kitlesinin özelliği dolayısıyla da şiirlerinde onların ilgisini çekmeyen din ve mitolojiyle ilgili görüşleri fazlaca anlatmak istemez. Bu yüzden Eliade'ye göre bir dinsel metinde bulunması gereken gece, cehennem, ölüm ve cenaze töreni, cinsellik, doğurganlık, yaşam,

⁴² Vico, *The New Science*, s.329, Prg.905.

⁴³ Vico, *The New Science*, s.127-128, 301-302, 309-311, 329, Prg. 401, 402, 781, 808, 814, 905.

ölüm sonrası hayat ve öte dünya gibi temalardan söz etmez. Ancak Homerosçu anlayış mitlere yaklaşımda belirleyici olmuştur.⁴⁴

Mit ve diğer anlatım tarzlarının arasının hemen hemen bütün toplumlarda ayrıldığı ifade edilmişti. Vico, hayvan masalı anlamında kullanılan *fabl* terimini mitle aynı anlamda kullanır. Ona göre mantık (logic) terimi *logostan* gelir ve *logos*'un ilk ve uygun anlamı *fabula*, *fable*'dir ve İtalyancaya *favella* yani konuşma (speech) olarak geçmiştir. Yunanca'da ise *fable* aynı zamanda *mythos*, olarak yani Latince'de *mutus* yani sessiz/dilsiz (mute) kelimesinden türetilen mit(os) olarak adlandırılır. Çünkü konuşma, başlangıçta henüz konuşmanın olmadığı sessiz (mute) zamanlarda zihinsel veya işaret dili olarak doğmuştur. Bu yüzden *logos* hem sözdür hem de düşüncedir. *Mythos* da gerçek konuşma *vera narratio* olarak tanımlanır.⁴⁵ Pettazzoni'ye göre Vico, mitin sahihliğini ve orijinalliğini ilk ilan eden kişidir. Ancak buna rağmen layık olduğu ilgiyi uzun süre göremez. Onunla benzer fikirleri savunan Romantikler bile onu görmezden geldiler der Pettazzoni.⁴⁶

Sonraki yıllarda Vico'nun açtığı yoldan –onun farkında olarak ya da olmayarak- pek çok bilim adamı ve teolog ilerler ve mit kavramına yeni anlamlar getirirler ya da daha doğrusu yukarıda açıklanmaya çalışıldığı üzere asli anlamını keşfetmeye çalışırlar. Ama daima, mitolojiye karşı duruş sergileyen Yunanlı filozoflardan beri mitin gerçek olup olmadığı; tarihle uyumlu olup olmadığı ya da tarihin bizzat kendisi olup olmadığı soruları sorulmaya devam eder. Yukarıda mit, efsane, masal ayrımında ve mitlerin canlı olduğu toplumlarda, mitlerin hem kutsal hem de gerçek kabul edildiğini söylemiştik. Bunun dışında mitlerde anlatılan ontolojik, kozmolojik hadiseler ne kadar fiziksel gerçekliğe ya da modern bilimin bulgularına uyuyor?

⁴⁴ Eliade, *Mitlerin Özellikleri*, s.141.

⁴⁵ Vico, *The New Science*, s.127-128, Prg. 401; *Logos*'un Latince'deki anlamı: 1. Öykü, menkıbe (kısa hikaye), masal (çoğunlukla küçük düşürücü masallar), peri masalları ve boş lakırdı. 2. Sayılar arasındaki ilişki prensibi, oran. *Oxford Latin Dictionary*, Oxford: Clarendon Press, 1968, s.1041.

⁴⁶ Raffaele Pettazzoni, *Tanrı'ya Dair*, çev. Fuat Aydın, İstanbul: İz Yayıncılık, 2002, ss.86-87.

Samuel Henry Hooke'a göre mit, belli bir durumun ortaya çıkardığı insan hayal gücünün (imgeleminin) ürünüdür ve belli bir şey yapma niyetini gösterir. Bu yüzden mit hakkında sorulacak olan doğru soru, "onun gerçek olup olmadığı" değil "onunla ne yapmak niyetinde olduğu" sorusudur.⁴⁷ Ya da fiziksel gerçeklikle veya tarihle mitolojik öyküyü mukayese etmeye çalışmak, mite fiziksel gerçeklik dünyasından bir kanıt bulmaya çalışmak abestir. Mitin tarihin ilk dönemlerindeki insanların bilim anlayışlarının bir ürünü olduğu savı da savunulmakla birlikte birçok bilim adamına göre mitler bilimsel gerçeklikler inşa etme amacıyla değildir. Nietzsche'ye göre mit bir kültürün olmaz olmaz şartı; en önemli yapı taşıdır. Ona göre kültürümüze sağlam bir temel kazandıracak ve onu tarihin aşındırıcı etkilerinden koruyacak ortak bir mitle yaşamak yerine, safdil bir iyimserlikle ve bilgi inancıyla yaşamaya çalışırız⁴⁸: "Mit olmayınca her kültür kendi sağlıklı yaratıcılık gücünü yitirir: bütün bir kültürel hareketi ancak mitler tarafından tanımlanmış bir ufuk tamamlar ve birleştirir. Hayal gücünün ve Apolloncu düşün bütün güçlerini amaçsızca dolaşmaktan yalnızca mit kurtarır. Mit imgeleri, farkına varılmadan her yerde bulunan şeytansı muhafızlar olmalı; toy ruh onların bakımı altında olgunlaşmalı, insana hayatını ve verdiği mücadeleleri yorumlamakta onların işaretleri yardımcı olmalıdır. Devlet bile, kendisinin dinle bağlantı kurmasını ve mitik fikirlerden gelişmesini sağlayan mitik temelden daha güçlü hiçbir geleneksel yasa tanımaz."⁴⁹

⁴⁷ Samuel Henry Hooke, *Middle Eastern Mythology*, Harmondsworth: Penguin Books, 1963, s.11.

⁴⁸ Allan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri, Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, çev. Tuncay Birkan, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s.126.

⁴⁹ Friedrich Nietzsche, *the Birth of Tragedy or Hellenism and Pessimism*, London: George Allen& Unwin Co., 1923, ss.174-175 (23. böl.).

Nietzsche, "Devlet bile, ...mitik temelden daha güçlü hiçbir geleneksel yasa tanımaz." der. Devletler kuruluş aşamasında iyi bir mitsel temel oluşturabilirlerse bu devletin ideolojisinin yerleşmesine katkı sağlayacaktır. Kimilerine göre Kurtuluş Savaşı sırasında Yakup Kadri tarafından uydurulan ve 1930'lardan itibaren Türk tarih tezini desteklemek için kullanılan bir safsata (bk. Mümtazer Türküne, "Ergenekon Efsanesi Kime Ait?" Zaman Gazetesi, 22.02.2009) olsa da Ergenekon Destanı yeni Türk devletinin yaratmaya çalıştığı ulus için iyi bir temel oluşturur. Efsanenin biri kurttan türemeyi anlatan diğeri de kurdun yol rehberliğinde gerçekleşen kurtuluşu anlatan iki farklı versiyonu bulunmakta-

Nietzsche'ye göre bir kültür mite inanarak başlar. Bir başka ifadeyle, "mit kültürü yaratarak başlar, mitin insanlara verdiği "yoğunlaştırılmış dünya" imgesi olmadan, mitin hakiki ve kutsal geleneği olmadan, hayatı düzenleme konusundaki kapsamlı kılavuzluğu olmadan kültürün doğması mümkün olmazdı."⁵⁰ Bütün bunlarla birlikte mitin kutsallığı, yavaş yavaş aşınır. İlk aşamada mit doğrudan inkar edilmez ancak içerdiği edebi hakikatin özgül bir tarihsel olguya indirgenmesi yoluyla sıradanlaştırılır: "Çünkü tarihsel gerçekliğin sınırlı anlatımı içine kendisini sokmak ve sonraki nesil tarafından tek bir tarihsel olayla ilgili olarak alınmak her

dır. Destanın/mitin kime ait olduğu, versiyon farklılığı ya da tarihsel bir değer taşıyıp taşımadığının bir önemi yok. Bir destan/mit, şöyle ya da böyle farklı gerekçelerle de olsa yeniden canlandırılmaya ya da iddia edildiği üzere tamamen çalıntı olarak uyarlanıyor. Bunun da çok fazla bir önemi yok. Yeniden canlandırılan/yazılan "destan"da Türklerin tarihin bir döneminde düşmanları tarafından yok edilmeye çalışıldığı ve tek kişi ya da küçük bir topluluk kalana kadar tamamının yok edildiği anlatılır. Geriye kalan/lar, kurdun rehberliğinde düşmanların bilmediği dağlar arasındaki bir vadiye yerleşirler ve yeniden güçlenip toparlanana kadar burada kalmaya devam ederler. Üç kıtada at koşturan bir devletin mirasçısı olarak küçük Anadolu topraklarına sıkışan yeni Türk devleti, bunun Ergenekon'la analogisini kurar. Öyle ki, yeni devlet ve içindeki ulus tüm dünya tarafından yok edilmek istenmektedir. Tıpkı Ergenekon'da olduğu gibi dört bir yan düşmanlarla çevrilidir ve dışarı çıkmak imkansızdır. Bu yüzden sürekli içe kapalı politikalar izlenir ve komşu ülkelerin tamamı –tarihsel geçmişi-imize rağmen- düşman olarak belletilir: "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur." Bu politika ya da destan olumsuz yanlarıyla birlikte aslında topluma mütahiş bir özgüven duygusu da aşılar. En olmadık zamanda, sıfır noktasından tekrar zirveye çıkılabileceğinin, tarihte bir yerlerde bir zamanda birileri tarafından bunun başarıldığını ve şimdide başarılabileceğini öğretir. Yapılması gereken tek şey birlik olmak, beraber olmak, sıkı çalışmak ve asla kimseye güvenmemektir. Gerek Kurtuluş Savaşı esnasında ve gerekse savaş sonrasında bu destanın olumlu etkileri olduğunu ve insanların toparlanmalarına yardımcı olduğunu düşünmekle birlikte destanı bugün yorumlayanların ıskaladıkları bir nokta olduğunu düşünüyoruz: "Ergenekon'dan çıkış". 1920'lerden günümüze gerek ülke içinde gerekse ülke dışında pek çok şeyin değişmiş olmasına rağmen hala Ergenekon'dan çıkış zamanının gelmediğini düşünen ve güvensizlik sendromunu devam ettiren ciddi bir "inanın" topluluğu var. Bu (mite) inananlar topluluğu, nedense destanın iki aşamalı olduğunu birinci aşamasının "kapınma" yani saklanma, gizlenme olduğu ama ikinci aşamasının yeniden toparlandıktan sonra tarih sahnesindeki yerini yeniden alma olduğunu görmüyorlar. Ergenekon Destanını ve orijini konusunda bk. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, ss.59-71; Jean-Paul Roux, *Türklerin Tarihi*, çev. A.Kazancıgil-L.Arsalan-Özcan, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2007, ss.94-96.

⁵⁰ Nietzsche, *The Birth of Tragedy*, ss.174-175 (23. böl.); Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, s.122.

mitin kaderidir.”⁵¹ Bu durum yani mitin tek bir tarihsel olayla sınırlandırılması mitin tarihselleştirirken sadece belli bir döneme ait bir olgu haline getirir. Bu da bir anlamda mitin ölmesi demektir. Oysa mit, doğası gereği sürekli canlı olması gereken bir şeydir. Nietzsche’ye göre bu sadece mitin değil aslında mitik öncüllere sahip olan dinin de ölümüdür. Ortodoks bir dogmatizmin etkisiyle dinin mitik öncülleri tarihsel olaylar olarak sistematize edildiklerinde insanlar mitlerin inandırıcılığını endişeli bir şekilde savunmaya başlarken aynı zamanda mitlerin doğal canlılığının ve büyümesinin herhangi bir biçimde sürdürülmesine de karşı çıkar. Böylelikle “mite duyulan his ortadan kalkar ve onun yerini dinin tarihsel temellere sahip olduğu iddiası alır.”⁵²

Nietzsche’ye göre bu aşamada mit şekilsel olarak devam ederken mite duyulan his ortadan kalkar ve sonunda mit, her türlü aşkın anlam imasını yitirir. Böylelikle mitik öyküleme salt kurmacaya indirgenir ve yaşayan bir gerçeklik olarak mit, kültürün ufkundan tamamen silinir.⁵³

Nietzsche, kendi yüzyılındaki tarih merakını bir kültürel hastalık belirtisi olarak görür. Bu yüzyılın insanların, miti ortadan kaldırarak kültürlerini herhangi bir “sabit ve kutsal mekan”dan mahrum bırakmış olan Sokratçılığın ürünleri olduğunu iddia eder.⁵⁴ Her ne kadar “tarih tekerrürden ibarettir” deyişi bilinse de tarih tekrarlanabilen ya da yeniden yaşanabilen bir şey değildir. Bir olayın benzerinin farklı zaman diliminde gerçekleşmesi onları aynı kılmaz. Oysa mitler sürekli tekrarlanabilme özelliğine sahiptir. Genel olarak mitlerde anlatılan kozmik zamanda gerçekleştiğine inanılan olaylar ritüel ve ayinlerde yeniden canlandırılır. Bu canlandırma Yunan tragedyasında olduğu gibi salt sanatsal bir faaliyet olmanın çok ötesindedir. İsa, çarmıha gerildiğinde ellerine ve ayaklarına çakılan paslı çivilerin izlerinin bir vizyonla kendi bedeninde oluştuğunu iddia eden Francis of Assisi için “İsa’nın

⁵¹ Nietzsche, *The Birth of Tragedy*, s.84 (10. böl.).

⁵² Nietzsche, *The Birth of Tragedy*, ss.84-85 (10. böl.).

⁵³ McGill, *Aşırılığın Peygamberleri*, s.123.

⁵⁴ Nietzsche, *The Birth of Tragedy*, ss.175-178 (23. böl.).

çarmıhı” her Hristiyan’ın kendi dünyasında yaşaması gereken, anlaması gereken bir şeydir. Ya da ekmek ve şarap ayininde yediği ekmeğin İsa’nın eti, içtiği şarabın İsa’nın kanı olduğuna inanan bir Hristiyan, ilkel bir kannibalizm ritüeli icra etmemektedir. Tam tersine İsa’nın çarmıh öncesi son akşam yemeğini bir ritüel olarak tekrarlayarak İsa’nın kendi bedenine hulül etmesini sağlamaktadır. Yani kısacası İsa’yla bir ve bütün olmaktadır. Tanrıyla bütünleşmek. Bu yüzden de Hristiyanlık açısından mitolojik İsa vazgeçilmezdir.

Bu bağlamda Bultmann’a göre mit, çok özel tarihsel bir fenomen ve ‘mitoloji’ düşüncenin çok özel bir tarzıdır.⁵⁵ Bu öyle bir düşünmedir ki insanın dünyada yaşayan bir varlık olarak kendisini anlamasını, ifade etmesini ve dışa vurmasını sağlar. Onun amacı dünyanın objektif bir resmini sunmak değildir. Mit, insanın kendi dünyasının sınırlarını, yerini, kendi eylemlerini ve acılarını kontrol ettiğini düşündüğü güçlerle konuşmasıdır. Lakin mit, insan için aşkın güçleri betimleyen, insanın kendi dünyasına ait olan tasvirleri kullanır. Görülebilir evrenin malzemeleriyle görülemeyen âlem hakkında betimlemelerde bulunur. Bu anlamda mit, nesnel olmayan gerçekliği nesnelleştirerek insana sunar.⁵⁶ Gerçek varlığı bilinmeyen, müşahade edilmeyen Tanrı, Olimpos’da oturan iri yarı, güçlü, yakışıklı ve aksakallı bir adam olarak tasvir edilir. Ancak mitin antropolojik ve somutlaştırıcı yönüne bakarak onu önemsiz kılmamak gerekmektedir. Zira mit, aynı zamanda her insanın kendi mitolojisini inşa etmesi için bir zemin oluşturur.

Tanrı’dan ve Tanrı’nın eylemlerinden mitler vasıtasıyla söz edilebilir mi? Karl Barth’a paralel olarak Bultmann’da öncelikle Tanrı’nın eylemleri hakkında konuşmanın imkânsızlığından söz eder. Lakin mitoloji tanrıların eylemleri hakkında konuşur.

⁵⁵ Rudolf Bultmann, “On the Problem of Demythologizing”, *New Testament and Mythology and Other Basic Writings*, tr. ve ed. Schubert M. Ogden, Fortress Press, Philadelphia, 1989, s.95; Ayrıca bkz. John Macquarrie, *An Existentialist Theology A Comparison of Heidegger and Bultmann*, Harper Torchbooks, New York, 1965, ss.166-167.

⁵⁶ Rudolf Bultmann, “New Testament and Mythology”, *Kerygma and Myth, A Theological Debate*, Harper Torchbooks, New York, 1961, s.10.

Bultmann'a göre bu konuşma yani Tanrı'nın eylemleri hakkındaki bir konuşma aynı zamanda *insanın kendi varlığı hakkındaki bir konuşma* anlamına gelir. Çünkü insan hayatı, uzay ve zamandaki bir hayattır ve Tanrı'yla karşılaşmak özel olarak burada ve şimdiki bir olay olarak olabilir. Tanrı tarafından sorgulanan, hitap edilen, kutsanan varlığın bu olayı ise, Tanrı'nın eylemi hakkında konuşmaktır. Ancak bu konuşma resimsel, sembolik bir konuşma değil analogik bir konuşmadır. Çünkü insan kendisiyle Tanrı'nın eylemleri arasında bir analogi kurmak suretiyle onlardan söz eder.⁵⁷

Mit, insanın içinde yaşadığı dünyanın amaç ve orijini, kendi içinde, somut gerçeklik içinde aramak yerine ötelerde gizemli güçler tarafından kontrol edilen bir gerçeklik içinde araması yönünde bir inanç sunar. Bu öyle bir dünya tasavvuru doğurur ki insana hayatının kontrolünün kendi elinde olmadığını, kendisinin kendi varlığının efendisi olmadığını hissettirir. Modern bilim ise tam tersine her şeyi görünür somut çevreden hareketle açıklamaya çalışır ve gizemleri ortadan kaldırdığını iddia eder. Yine modern bilimin öngörüsüne göre insan kendi varlığının efendisidir hatta insan geleneksel kabullerin aksine olarak tabiatın da hâkimidir. Birinci anlayış insanın tabiata uyum sağlamasını ve ona müdahale etmemesine neden olurken ikinci anlayış insanın tabiatı kendi isteği doğrultusunda değiştirmesine neden olmuştur.

İnsanın yaşadığı dünyaya bakışını ve yönelimini doğrudan etkileyen mit, inanan insan açısından kutsal ve gerçektir. Lakin burada karşılıklı bir durum söz konusudur. İnsan miti kutsal olarak kabul ederken mitte aynı zamanda varlığı kutsal olarak anlar. Ancak sorun varlığı kutsal olarak anlamanın doğru olup olmadığıdır. Bultmann'a göre iman bunu amaçlar ve iman, Yeni Ahit mitolojisinin tasvirlerine bağlı olmayı zorunlu kılar.⁵⁸

Bultmann, gerçek amacı insanı kontrol eden insanüstü güçler hakkında konuşmak olan mitlerin yapıları gereği yani kullandıkları terimler nedeniyle açıklanmaya muhtaç olduklarını düşünür.

⁵⁷ Bultmann, "On the Problem of Demythologizing", ss.110-111.

⁵⁸ Bultmann, "New Testament and Mythology", s.11.

Mit, dünyayı açıklamaya çalışırken aynı zamanda kendisi de kararlık bir dünya oluşturur ve yeniden açıklama ihtiyacı doğurur. Bu durum Bultmann'a göre mitin zayıf bir noktası olarak dururken bazı mit araştırmacılarına göre miti zengin kılan bir şeydir. Açıklamaya ve yoruma ihtiyaç duyan her mit, aynı zamanda okuruna kendi mitolojisini oluşturması için bir zemin sağlar. Dolayısıyla da mit, diğer edebi türler gibi örneğin masallar gibi okunup geçilen bir metin olmanın ötesine geçer. İnsana ait bir şey söyler ve herkes söylenileni kendi konjonktürüne göre anlar. Ancak bu her mit için geçerli değildir. Çünkü bir mit, onun kutsal olduğuna inanan insanlar için bir anlam taşır. İsa Mesih'e inanmayan bir insan için Mesih'in inkarnasyonu, çarmıhı ve dirilişiyle ilgili mitler yalnızca bir öyküdür. Yine aynı şekilde Yunan mitleri bugün hemen herkeşe aynı mesafededir. Onlar eski Yunan topluluğunun inancını yansıtan bir takım öykülerden başkası değildir. Dolayısıyla mitler onlara inanan insanların varlığıyla hayatiyet kazanır ve inanılmamasıyla da hayatiyetlerini kaybederler.⁵⁹

Mitin masal ya da fabl kategorisinde kabul edilmesine karşı çıkan Ricoeur, mitin zamanın başlangıcında olmuş olaylar ve bugünün insanların ritüel aksiyonlarıyla ilgili olduğunu düşünür. Diğer metinlerden farklı olarak okura bir ufuk sunar. Ayrıca mit, genel olarak insanın, ondaki dünyada kendisini anlamak suretiyle düşünce ve aksiyonun bütün formlarını inşa ettiği geleneksel bir anlatımdır.⁶⁰ Mitsel söylem önemlidir zira mitsel söylemi değerli kılan ya da diğer söylem türlerinden ayırtıran özelliği kutsalın mevcudiyeti ve yokluğuyla doldurulan bir dünyada insan varlığının anlamını anlamak için yaptığı katkıdır. Bu bağlamda "mitin felsefe üzerindeki göreceli üstünlüğü de, kırılmış doğası ve kendisiyle bütünleşmiş kaderi arasındaki insan varlığındaki yapısal farklılığın örtüsünü kaldıran dinsel yaratılış öykülerinin gücünde ifşa olur. Bu farklılık mitte dolaylı olarak sembolize edilir bu ne-

⁵⁹ Bultmann'ın mitoloji anlayışı için bk. Cengiz Batuk, *Mitoloji ve Tarihsellik*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2006, ss.282-291.

⁶⁰ Paul Ricoeur, *The Symbolism of Evil*, tr. Emerson Buchanan, Beacon Press, Boston, 1969, s.5.

denle de doğrudan insan tarih ve kültürünün rasyonel analiziyle analiz edilemezler.”⁶¹

Mitin bütün bu olumlu yönlerine rağmen yine de modern insanın bakış açısıyla “mit sadece mittir”. Ricoeur, bunun en önemli nedeninin de yaşanan modern dünya olduğunu söyler. Ona göre modern dünya, insanları mitlerin dünyasından yani mitlerin açtığı ya da nesneleştirdiği yaratılış, kaos, tanrısal ve şeytansal güçlerin çarpışma alanı olan dünyadan uzaklaştırmış ve insan varlığı ile insan varlığının anlamı konularında daha rasyonel açıklamalar geliştirmiştir. Modern insan artık ne mitsel zamanla ne de coğrafyayla bir bağa sahip değildir. Mitsel dünya ve bir metin olarak mitin insanın önünde açtığı “dünya” modern insandan uzak gibi durmaktadır. Bu nedenle de mit artık bir “açıklama” olarak görülmemektedir ve onun etiolojik (nedenbilimsel) maksadının kabul edilmemesi bütün mitolojiden arındırmaların ana teması olarak durmaktadır. Ancak Ricoeur’ya göre yine de açıklayıcı anlamını yitiren mit, onun sembolik fonksiyon olarak adlandırdığı bir özelliğiyle açıklayıcı anlamını ve anlamayla ilgisini ifşa etmeye devam eder. Bu bağlamda mitin hala insan ve insanın kutsal olarak düşündüğü şey arasında keşfedici ve ifşa edici bir fonksiyonu vardır. Diğer taraftan ona göre aynı zamanda da paradoksal olarak, modern bilimsel tarihle temas suretiyle mitolojiden arındırılmaya tabi tutulan mit, modern düşüncenin bir boyutudur.⁶²

- V -

Sonuç olarak bir anlatım tarzı olarak eski Yunan’a dayanan ve kutsalı dair öykü olan mit farklı toplumlarda benzer özelliklerle varolagelmiş bir şeydir. En ilkelinden en gelişmişine hemen hemen bütün toplumlarda karşımıza çıkan bir olgudur mit. Pettazzoni ve Eliade’nin vurguladığı gibi bir anlamda içinde yaşadığımız bu

⁶¹ Mark I. Wallace, “Introduction”, Paul Ricoeur, *Figuring the Sacred, Religion, Narrative, and Imagination*, tr. David Pellaur, ed. Mark I. Wallace, Fortress Press, Minneapolis, 1995, ss.4-5.

⁶² Ricoeur, *The Symbolism of Evil*, s.5.

dünya, mitin dünyasının yeniden üretilmesinden başka bir şey değildir.

Mit terimi üzerinde en fazla spekülasyon yapılan terimlerden birisidir. Yaklaşık ikibin yıldır şöyle ya da böyle sürekli gündemde kalmış ve tartışılmıştır. Bunun en önemli nedeni mitlerin antropolojiden dinler tarihine, sosyolojiden psikolojiye, felsefeden edebiyata kadar pek çok alanla ilgili olmasıdır. Bu yüzden Alan Dundes gibi kimi araştırmacılar mitleri doğru anlamının yolu olarak disiplinler arası çalışmayı önermektedirler. Onların düşüncelerine göre mit, tek bir bilim dalının yaklaşımına göre anlaşılamayacak kadar karmaşıktır. Bu anlamda mit Andrew Von Hendy'in de dediği gibi sonsuz sayıda kendine özgü tanımın konusu olan bir kavramdır.

Mit bir anlatım türü olarak “öykü”dür ama sıradan bir öykü değil “kutsal öykü”dür. Bu yüzden de gerçek ve hakiki olduğuna inanılır. Geleneksel halk hikayeleri kategorisinde değerlendirmekle birlikte mitler bu kategori içinde yer alan destan, efsane, masal ve halk hikayelerinden ayrılır. Eski Yunan'dan Malenezya'nın yerli halklarına kadar bütün toplumlarda gerçek ve gerçek olmayan anlatı ayrımı söz konusudur ve mit dışındaki diğer öyküler gerçek olmayan, düzmece ve sahte öykü kategorisindedir. Masalları, efsane ve halk hikâyelerini herkes öğrenip anlatabilirken mitler için böyle bir durum söz konusu değildir. Mitleri ancak çok özel kişiler özel zamanlarda ve çoğunlukla bir ritüelle birlikte okurlar. Bu nedenle de Eliade mitin gerçek anlamının ancak ritüel esnasında ortaya çıktığını düşünür.

Mit aynı zamanda ve her şeyden öte bir “metin”dir ama belirli bir tarihe ve mekana bağımlı olmayan bir metindir. Bu yüzden mitsel zamandan, mitsel tarihten ve mitsel mekandan söz edilir. Farklı bir evreni vardır mitlerin. Bu evren, bir yönüyle gerçekliklerin dünyasından çok uzak tamamen hayal alemi ya da bir anlamda sanal bir dünyadır. Ama diğer taraftan da insanı anlattığı, insanın anlam sorununa bir cevap sunduğu içinde fazlasıyla gerçektir. Kutsaldan söz etmesine karşın mitlerin kullandığı dil ilahi değil insanîdir. Tanrılardan söz edilirken insanî karakterler kullanılır.

Doğrudan literal anlatım yerine alegorik ve metaforik anlatım tercih edilir. Bu yüzden de mitleri literal olarak anlama ve yorumlama girişimlerinde bulunanlar mitlerin derunî dünyasına nüfuz edememişler ve onların ilkel ve vahşi toplulukların ilkel dinlerinin bir yansıması olduğu kanaatine varmışlardır. Kimilerine göre mitler felsefi düşüncenin bir alt basamağı, kimilerine göre de dini düşüncenin bir ön safhasıdır. Onlara göre insanlık bir zamanlar çocukluk evresini yaşıyordu ve bu dönemde dini ya da felsefi düşünce geliştiremeyecek kadar zihinsel yetenekleri gelişmemişti. Bu yüzden de bu tür fantastik kurgular geliştirdi. Oysa mitler hiç de öyle çocuksu kurgular değildir ve C. Lévi-Strauss'a göre onlar birer "yapı"⁶³ ve Pettazzoni'ye göre de, bütün varoluşun olmazsa olmaz şartı (*sine qua non*), her müessesenin Magna Charta'sıdır.⁶⁴

Bütün metinler gibi mitler de söyleyecek sözü olan anlamlı metinlerdir. Bu sözü, ister Bultmann'ın dediği gibi mitin sembolik yapısının altındaki duyurulması gereken mesaj, *kerygma* olarak kabul edelim isterse insan, tanrı, yaratılış ve hayatın sonu gibi sorunlara ilişkin olarak kabul edelim onlar her halükarda keşfedilme ve anlaşılma durumunda olan metinlerdir. Ve mitler okuru zorunlu olarak diyalojik ilişkiye zorlar. Metin/mit karşısında anlama/yorum sürecine giren okur geçmişte söylenen şeyle "şimdi" ilgi kurar ve anladığı ya da anlamaya çalıştığı şey aslında geçmiş değil bugündür. Kökleri (kutsal) geçmişte olan bir öyküde şimdinin anlamını arar. Bu ise mitlerin tarihin bir köşesinde duran edebi bir metin olmanın ötesinde canlı metinler olduğu anlamına gelir. Bu nedenle de mitin gerçek anlamı ritüel ve seremonilerde ortaya çıkar. Mitsel zaman bir anda mevcut ana yeniden transfer olur ve tanrısal âlemle mevcut an arasındaki kopukluk ortadan kalkar. Dünyanın getirdiği yabancılaşma bir nebze de olsa ritüellerde giderilmiş olur.

Miti hem diğer öykü türlerinden hem de tarihten ayıran en önemli yön de budur. Başlangıçla kutsal zamanla ilişki kurmaya

⁶³ Claude Lévi-Strauss, *Myth and Meaning*, Routledge, London – New York, 2001, ss.11-12.

⁶⁴ Pettazzoni, *Tanrı'ya Dair*, ss.87-88; Pettazzoni, "The Truth of Myth", s.102.

olanak vermesidir. Eliade'nin de vurguladığı gibi tarihsel bir olay tarihte bir kez olup biter ve bir daha yenilenme ihtimali yoktur. İstanbul bir kez fethedilmiş ve olup bitmiştir. Ama mitlerin yaşadığı toplumlarda başlangıçta olup bitenler ritüeller sayesinde yinelenmeye elverişlidir. Mitlerdeki olaylar başlayıp bitmiş olan değil başlayıp devam eden; uzak geçmişte başlamış olmakla birlikte anı ve geleceği de kuşatan bir forma sahiptir. Bu yüzden de mitler aşkınlıkla içkinliği; tarihle tarih üstünü; zamanla zaman dışı olanı birleştirir.

Remarks on the Problem of Myth, History and Truth

Citation/©: Batuk, Cengiz, (2009). Remarks on the Problem of Myth, History and Truth, MİLEL ve NİHAL, 6 (1), 27-53.

Abstract: The term of Myth is possible to define in very different ways. But, myth is sacred story or sacred narrative for the history of religions. Therefore, myth is true according to the historians of religions, such as Eliade and Pettazzoni and according to the thinkers such as Vico, Nietzsche, Tillich ve Ricoeur. On the other hand, myths are equated with fallacy, ignorance, illusion and error for the modern world. Myths are not meaningless and useless tales. They are real/true narrative. However, they have poetic expressions. This paper examines myth and the problem of history and reality/truth.

Key Words: Myth, truth, story, narrative, sacred.

